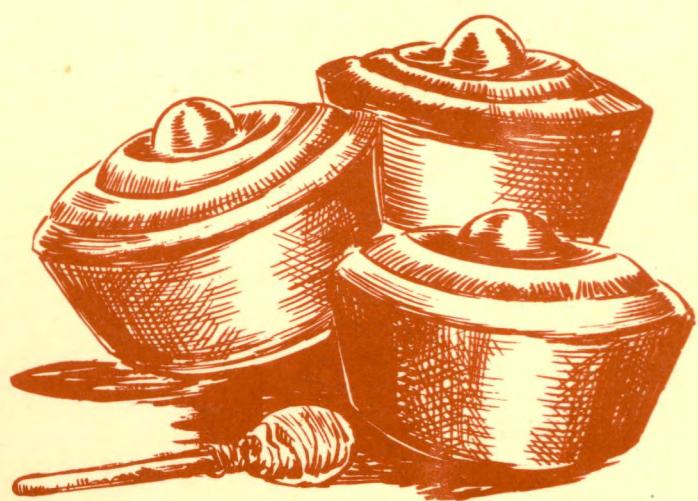

PEHENAYAN NE RIBERÙ

Publications Copy
DO NOT REMOVE

ILIANEN MANOBO

PEHENAYAN NE RIBERÙ

First Book

A
primer in
Ilianen Manobo

by
Hazel Wrigglesworth and Jean Shand

Illustrations by
Nathaniel T. Tianero

SUMMER INSTITUTE OF LINGUISTICS-PHILIPPINES, INC.
TRANSLATORS 1983 PUBLISHERS

**Published in cooperation with
Bureau of Elementary Education and
Institute of National Language of the
Ministry of Education, Culture and Sports
Manila, Philippines**

**"Funds for the production of this publication
were provided by the
Canadian International Development Agency (CIDA)."**

Publications Coordinator

**Ilianen Manobo
Primer**

**21.29-983-2.85C 52.30P-836055N
Printed in the Philippines
SIL Press**

PAUNANG SALITA

Ang isang katangiang masasabi tungkol sa Pilipinas ay ang pagkakaroon nito ng iba't ibang pangkat etniko na nag-aangkin ng kani-kanilang wikang katutubo. Gayon man, ito'y hindi naging balakid sa pag-unlad ng bansa, bagkus nagpatibay pa nga sa pagbubuklod at pagkakaisa ng mga mamamayan tungo sa pagkakaroon ng isang diwang panlahat.

Ang aklat na ito ay isa sa serye ng ganitong uri ng mga babasahing inihahanda para sa higit na ikalillinang ng mga kaalaman, kakayahang, kasanayan, pagpapahalaga at pagmamahal sa sariling wika ng mga mag-aaral.

Sinikap na malakipan ang aklat ng mga paksang inaakalang magdudulot ng malaki at makabuluhang kapakinabangan sa mga gagamit nito. Sa paghahanda ng mga ito'y isinaalang-alang ang mga pangkalahatang layunin ng bansa. Isinaalang-alang din ang mga pangkasalukuyang pangangailangan ng mga mag-aaral sa pagpapalawak at pagpapayaman ng kanilang talasalitaan, paglinang ng kakayahang gumamit ng wikang gamitin at wastong pagsulat nito. May inilakip ding mga pagsasanay na inaakalang makatutulong sa mabisang pag-aaral ng wika. Matitiyak na ganap na nilang natutuhan at nauunawaan ang wika kung ito'y buong katalinuhan na nilang natatalakay sa klase at naiuugnay o nagagamit sa tunay na buhay.

Buong pagmamalaking inihahandog ng Ministri ng Edukasyon, Kultura at Palakasan ang aklat na ito taglay ang matapat na hangarin at mithiing lalo pang mapataas ang uri ng edukasyon para sa di marunong bumasa at sumulat sa pamamagitan ng pag-aaral ng kinagisnang wika. At inaasahan din sa gayon ang madaling pagkatuto ng wikang pambansa.

ONOFRE D. CORPUZ
Ministro ng Edukasyon,
Kultura at Palakasan

PREFACE

This primer is a revision of primers previously published in three volumes. Its primary purpose is to teach the skill of reading to the Ilianen Manobo people of North Cotabato province, and to provide a bridge to reading the National Language by teaching those sounds of the National Language which do not occur in Ilianen Manobo. Its secondary purpose is to introduce the Ilianen Manobo alphabet to Manobos who already read other Filipino languages. An eclectic method is used.

The letters of the alphabet are: a, b, k, d, e, g, h, i, l, m, n, ng, p, r, s, t, u, v, w, y. Glottal stop is represented by hyphen (-) after consonants and by the grave accent (`) elsewhere, except between vowels where it is not symbolized. The alphabet was designed to closely resemble that of the National Language; however, some differences are necessary in order to symbolize those sounds which occur in Manobo but not in the National Language. For example, v represents fricative b, while e represents schwa following the example of the alphabet used in current publications in Magindanao.

The lessons are designed for classroom use, and teachers must use the accompanying Teacher's Guide and worksheets. When this primer has been completed, the student is encouraged to continue developing his facility in reading through the following advanced reading books in Ilianen Manobo: Si Beuu Wey Pelaas wey Ke Erimaung Wey Selareng "Turtle and Lizard" and "Lion and Deer"; Deruwa ne Terema te Menuvù "Two Stories in Manobo"; Kebpuunan te Mengé Raru "The Beginnings of Sickesses"; Ke Kinelaug Ni Ebperetiyaya "Pictorial Pilgrim's Progress"; Si Pilanduk "Pilanduk"; Si Mehasà wey si Telingenup "The Thin-One and Hunter," and others.

Lisun l: s, i, u

susù	itik	uled
susù	itik	uled
su	i	u
u		

u	i
su	si

su	si
susù	sisi

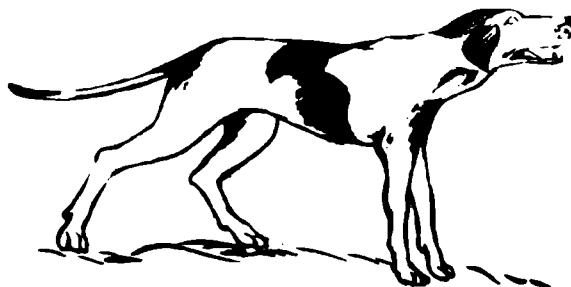
susù

itik

uled

susò , itik, sawa

Lisun 2: a

asu

asu

a

a

i

u

sa

si

su

sa

si

su

isa

sisi

asu

asu

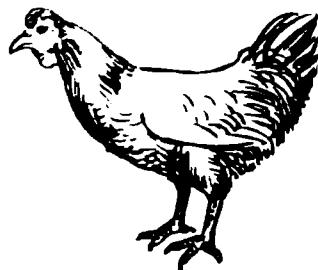
itik

susù

uled

iro, itik, susò , sawa

Lisur 3: m

manuk

manuk

ma

a

a

i

u

ma

mi

mu

ma

mi

mu

ima

misa

mumu

asu ini

ini

asu ini ni mama

itik ini ni mama

usa ini ni mama

Kini iro ni Dodong. Kini itik ni Dodong. Kini karne ni Dodong.

Lisun 4: M

si mama	ma	Mumu ni Mama.
si Mama	Ma	Manuk ni Mama.

Mumu ini ni Mama.

Manuk ini ni Mama.

Usa ini ni Mama.

ima	susu	isa
isa	mumu	misa

Kini mumho ni Dodong. Kini manuk ni Dodong. Kini karne ni Dodong.

Lisun 5: S

si susima	su	Susù ni Mama.
si Susima	Su	Mumu ni Mama.

Duen susù ni Mama?
Duen

Duen susù ni Mama?

Duen usa ni Mama?

asu susu
susu susi

Duna bay susò ni Dodong? Duna bay karne ni Dodong?

Lisun 6: A

si amà	a	Asu ni Amà .
si Amà	A	Asu ni Mama.

asu wey itik
wey

Duen asu ni Mama?

Duen manuk wey itik ni Amà ?

Duen susù wey usa ni Mama?

Duna bay iro ni Dodong? Duna bay manuk ug itik ni Tatay? Duna
bay susò ug karne ni Mama?

Lisun 7: y

yayung

yayung

ya

a

u

yu

a

ya

yu

ayu

Duen

duen

Duen maya ni Mama?

Uya, duen maya ni Mama.

Duna bay maya ni Dodong? Oo, dunay maya ni Dodong.

Lisun 8:

si Ayà

si Ayà
yà
ya

ya	sa	ma	si	mi	su
yà	sà	mà	sì	mì	sù

yà	sà	mà	sì	mì	sù
Ayà	asà	Amà	asi	a mì	susù

Duen saya ni Ayà ?

Uya, duen saya ni Ayà.

Duna bay sayal ni Tiya? Oo, dunay sayal ni Tiya.

Lisun 3: ka

"Amì ka," ke si Ayà.
ka

ke si Ayà
ke

"Amì ka," ke si Ayà.

"Uya," ke si Mama.

"Amì ka te usa," ke si Ayà.

"Uya," ke si Mama.

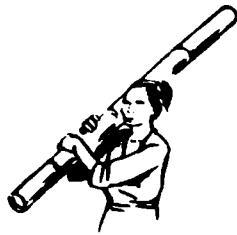
"Amì ka te susù," ke si Ayà.

"Uya," ke si Mama.

amì	Ayà	samà
asì	Amà	simà
	asà	

"Pagkuha", miington si Tiya. "Oo," miington si Dodong.
"Pagkuha sa karne," milington si Tiya. "Oo," miington si Dodong.
"Pagkuha sa suso'," milington si Tiya. "Oo," milington si Dodong.

Lisun 10: 1

layà

layà
la
a

a	i	u
la	li	lu

la	lu	li	li
ila	ulu	lima	lila

Duen ila ni Ayà ?

Uya, duen ila te ulu ni Ayà.

Duna bay awum si Tiya? Oo dunay awum sa kukò ni Tiya.

Lisun ll: L

liyu ka.	li	Liyu ka.
Liyu ka.	Li	Lùlù ka.

"Lùlù ka," ke si Ayà, "su amì ka te usa."

"Maa, duen samà te usa?" ke si Mama.

"Uya," ke si Ayà. "Liyu ka Mama, su amì ka te usa."

"Panghunaw," miingon si Tiya, "kay aron ka makakuha ug karne." "Naa bay subra sa karne?" nangotana si Dodong. "Oo" mitubag si Tiya. "Gawas, Dodong, kay aron makakuha ka sa karne."

Lisun 12: diyà

diyà te lama.
diyà

diyà te lama.
diyà te sulù.
diyà te ulu.

Maa, duen manuk ni Ayà diyà te lama?

Uya, duen manuk, itik wey asu.

Maa, duen maya ni Mama?

Uya, diyà te lama ke maya.

Maa, duen luya ni Ayà ?

Uya, diyà te lama ne duen luya wey suli
ni Ayà.

Naa ba ang manok ni Tiya diha sa tugkaran? Oo, naa ang manok,
itik ug iro. Naa ba ang maya ni Dodong? Oo, tua sa tugkaran ang
maya. Naa ba ang luy-a ni Tiya? Oo, tua sa tugkaran ang luy-a
ug gabi ni Tiya.

Lisun 13: luluya

luluya ka luya	luya luluya	sulù susulù
-------------------	----------------	----------------

luluya ka. susulù ka. aasa ka.	Luluya ka. Susulù ka. Aasà ka.
--------------------------------------	--------------------------------------

"Luluya ka, Mama, te usa," ke si Ayà, "wey
luluya ka rut te suli."

"Uya," ke si Mama.

"Amì ka, Mama, rut te susù, " ke si Ayà.

"Uya," ke si Mama.

"Luy-ahi, Dodong ang karne," miington si Tiya, "ug luy-ahi usab ang gabi." "Oo", miington si Dodong. "Pagkuha didto sa suso', Dodong," miington si Tiya. "Oo", miington si Dodong.

Lisun 14: ng

sising

sising

sing

si

sa

si

su

sang

sing

sung

la

li

lu

lang

ling

lung

sang

sung

sangsang

sungsung

"Duen sising ni Ayà ?"

"Uya," ke si Mama. "Duen sising ni Ayà wey
duen sising ni Amà. "

"Duna bay singsing si Tiya?" "Oo", milingon si Dodong. "Dunay
singsing si Tiya ug dunay singsing si Tatay."

Lisun 15: U

ya	yu
yang	yung

yang	yung
uyang	yayung

Diyà te siyung si Uyang.

si uyang	u	Uli ka.
si Uyang	U	Uya.

Diyà te lama si Mama. "Susulù ka, Uyang,
diyà te siyung," ke si Mama, "su duen asu."

"Duen iya asu diyà te siyung?"

"Uya," ke si Mama.

Tua sa tugkaran si Dodong. "Pagsuga, bayaw diha sa silong,"
milingon si Dodong, "kay naay iro." "Naa bay manuk diha sa
silong?" "Oo" mitubag si Dodong.

Lisun 16: I

ima ka.	i	lla ini.
Ima ka.	I	llu ini.

a	i	ü
ang	ing	ung

ang	ing	ung
ang-ang	laing	luung

"Amung ka, Mama, diyà te siyung," ke si
Ayà, "su duen laing ni Mama."
"Uya," ke si Mama.

"Tabang, Dodong, didto sa silong," miingon si Tiya, "kay naay lanot si Dodong." "Oo," miingon si Dodong.

evel

evel

e

e

e

e

e

se

me

le

ye

se

ye

le

semù

yeyà

lesung

Duen evel diyà te siyung. "Susi ka, Mama,
diyà te siyung," ke si Ayà, "su duen evel."

Dunay aso didto sa silong. "Susiha, Dodong didto sa silong,"
miingon si Tiya, "kay dunay aso".

Lisun 18: E

evel	e	Evel te lesung.
Evel	E	Eyè te siyung.

e	le	se	me
emimi	lelima	sesaya	melemu

Lelima ke manuk ni Ayà wey lelima ke
maya ni Mama. "Uli ka, Mama," ke si Ayà, " su
uyamu ka te manuk ne diyà te siyung."

Lima ang manok ni Tiya ug lima ang maya ni Dodong. "Pauli' na,
Dodong, ug aregala ang manok diđto sa silong," mlóngon si Tiya.

Lisun 19: ed

ed-ayu

ayu

ayu

ed-ayu

ed-ami

ed-uli

ed-ilu

ed-amung

Duen ed-ilu diyà te siyung ne ed-ami si
Mama. "Uli ka," kē si Ayà, "su maa ke ed-ami
ka te ed-ilu?"

Lelima ke manuk ne diyà te siyung. Diyà
te siyung si Mama su ed-ayu te manuk ni Ayà.

Dunay hilo didto sa silong ug gikuptan ni Dodong. "Uli' na,
Dodong," miingon si Tiya, "kay nganong mukupot ka man anang
hilo?" Lima ang manok didto sa silong. Didto sa silong si Dodong
aron magdula sa manok ni Tiya.

Lisun 20: Ed-

Edyayung
yayung

yayung
Edyayung

Edyayung.
Edsùsù.
Edsilà.
Edsamà.
Edsalà.

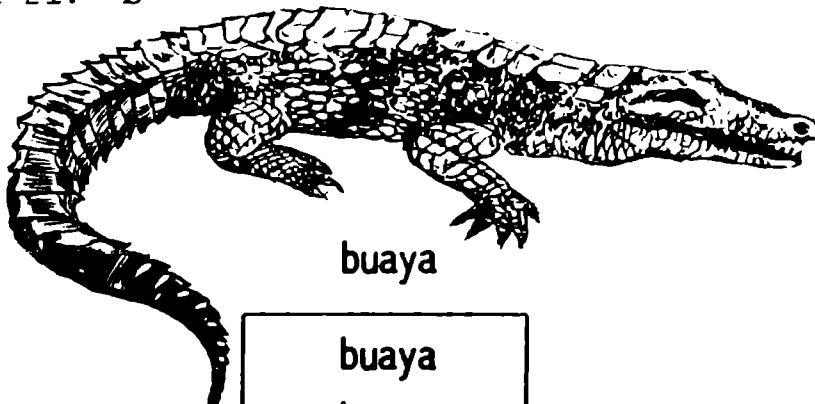
Edsusí si Ayà te manuk diyà te siyung su
edlayang. Duen uled ne ed-ayu te manuk.

Edsusí si Mama te itik diya te lama su
ed-ayu keasu te itik.

Ed-uli si Amà wey si Mama su edyayung
te usa.

Gisusi ni Tiya ang manuk didto sa silung kay nanglupad. Naay halas sa silong ug nang hilabot sa manok. Gisusi ni Dodong ang itik didto sa tugkaran kay gihilabtan sa iro ang itik. Nakapauli si Tatay ug si Dodong nga nagyayong sa karne.

Lisun 21: b

buaya

buaya

bu

u

a

i

e

u

ba

bi

be

bu

ba

bi

be

bu

bala

bisa

beuu

bula

Balu si Ayà. Diyà te lama ni Ayà ne duen
luya wey labu.

Duen buu ni Ayà. Aba, duen buaya diyà te
buu ni Ayà !

Biyuda si Tiya. Didto sa tugkaran ni Tiya dunay luy-a ug upo.
Dunay buo si Tiya. Ana! Naay buaya diha sa buo ni Tiya.

Lisun 22: B

si bayi	ba	si Bayi
si Bayi	Ba	si Belai

Diyà te lama si Bayi su ebuyù. "Ebuyù a,
Babù, te belusù wey sising," ke si Bayi.

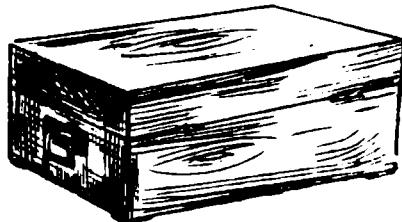
"Uya," ke si Ayà.

Diyà te lama ke belai ni Ayà su ebuyù
te manuk. "Uya," ke si Ayà, "amì ka te lelima,"
ke si Ayà.

basung	basa	buyù
bayung	bala	bulù

Naa sa tugkaran si Inday kay dunay pangayon. "Mangayo ako,
Tiya sa kuwintas ug singsing," miingon si Inday. "Oo," miingon
si Tiya. Didto sa tugkaran ang balai ni Tiya kay mangayo sa
manok. "Oo," miingon si Tiya, "pagkuhag lima," miingon si Tiya.

Lisún 23: -l

baul

baul

ul

u

a	i	e	u
al	il	el	ul

al	il	ul
al-al	il-il	ul-ul

al	el	ul
baal	buel	baul

Diyà te lama si Amà su ebaal te baul ni
Ayà. Ed-amung si Mama su ed-al-al ke buel ni Amà.
Duen ul-ul diyà te lama. Diyà te luya ni
Ayà ke ul-ul.

Tua sa tugkaran si Tatay kay nagbuhat sa kaban ni Tiya. Mitabang si Dodong kay nagsakit ang tuhod ni Tatay. Tuay murokpurok didto sa tugkaran. Tua didto sa luy-a ni Tiya ang murokpurok.

Lisun 24: -s

edlayas

edlayas

yas

ya

la

li

le

lu

las

lis

les

lus

lis

les

ilis

eles

yas

lis

layas

lilis

Ed-eles si Mama su edlays si Bayi. Ed-eles
si Mama diyà te basung su ed-amì te amas ni Ayà.
"Ima ka, Bayi? Duen amas ini," ke si Mama.

Nagtago si Dodong kay gapangapas si Inday. Nagtago si Dodong
didto sa basong ug miakaon sa amas ni Tiya. "Gusto ka Inday.
Niay amas dinali," miingon si Dodong.

edsulam

edsulam

lam

la

la	li	le	lu
lam	lim	lem	lum

sa	si	se	su
sam	sim	sem	sum

yam	lem	sam	yum
ayam	ilem	samsam	yumyum

Maambe ke edsusulù si Ayà ?

Edsusulù si Ayà su edsulam.

Maambe ke edsusulù si Amà ?

Edsusulù si Amà su ebaal te bubu.

Nganong nagsuga man si Tiya ?

Nganong nagsuga man si Tatay ?

sa bubo.

Nagsuga si Tiya kay nagburda.

Nagsuga si Tatay kay gabuhat

Lisun 26: -m

ambung

ambung

am

a

a

i

e

u

am

im

em

um

am

um

am

em

ambung

umbus

am-am

em-em

Diyà te siyung si Ayà su ebaal te ambung.

Ebula si Mama diyà te lama. Diyà te liyu si

Amà edsùsù su ebaal te basung.

Tua sa silong si Tiya kay nagbuhat sa ambong. Nagbula si Dodong didto sa tugkaran. Tua sa gawas si Tatay, nagsuso kay nagbuhat sa basong.

Lisun 27: me-

meilem
ilem

ilem
meilem

ila
meila

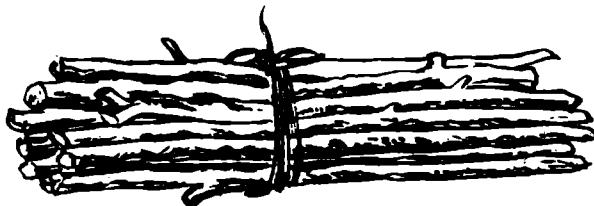
meilem
meila
meama

Duen malung ni Ayà ne meilem. Diyà te baul ni Ayà ke malung wey saya.

Duen selual ni Mama diyà te baul ni Ayà.
Meilem ke selual ni Mama. Edseselual si Mama.

Naay malong ni Tiya nga berdi. Tua sa kaban ni Tiya ang habol ug sayal. Naa ang karsones ni Dodong sa kaban ni Tiya. Berdi ang karsones ni Dodong. Nagkarsones si Dodong.

Lisun 28: k

kayu

kayu
ka
a

a	i	e	u
ka	ki	ke	ku

ka	ki	ke	ku
kayu	kilu	kela	kuya

Diyà te lama si Mama su ebaal te kali.

Kela ke duen kesilà ni Ayà, Mama. "Kemkem ka te kali," ke si Bayi, " su ebuyù ki."

"Uya," ke si Mama.

"Kemkem ka te saku," ke si Bayi.

Tua sa tugkaran si Dodong kay nagbuhat ug kali. "Tingali dunay kamote ni Tiya, Dodong. Pagdala sa kali," matod ni Inday, "kay mangayo ta." "Oo," miilingon si Dodong. "Pagdala sa sako," miilingon si Inday.

Lisun 29: K

si kakey	ka	Kakey ku.
si Kakey	Ka	Amey ku.

ke	se	me	le
key	sey	mey	ley

mey	mey	ley
emey	amey	uley

key	ley	mey
kakey	suley	kamey

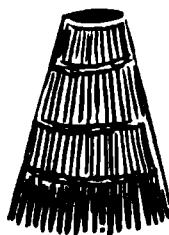
Ed-amung si Kakey te edsuley te baley ni
Ayà su balu si Ayà.

"Lùlù ka, Mama," ke si Ayà, "su amì ka
te emey."

"Uya," ke si Kakey.

Mitabang si Manoy pagsangka sa balay ni Tiya kay biyuda si Tiya.
"Panghunaw, Dodong," matod ni Tiya, "aron makakaon ka sa
kan-on." "Oo," miingon si Manoy.

Lisun 30: -b

sukub

sukub
kub
ku

ka	ki	ke	ku
kab	kib	keb	kub

ne	se	le
neb	seb	leb

neb	leb	seb	keb
eneb	ileb	sebseb	kebkeb

Diyà te lama si Amà su ebaal te sukub.

Ebaal si Mama te sakeb te sukub ni Amà.

Tua sa tugkaran si Tatay kay nagbuhat sa salakab. Nagbuhat si Dodong sa taklob sa salakab ni Tatay.

Lisun 31: ke-

ke
kesili

kesili
kemimi
kesilà
kebilà
kemasì

Ed-uli si Amà wey si Mama. Duen keyumang
diyà te ambung ni Mama. Duen kesili diyà te
ambung ni Amà.

"Babeba," ke si Ayà, "lelima ke keyumang
ni Mama."

Mipauli si Tatay ug si Dodong. Naay kasag diha sa ambong ni
Dodong. Naay kasili diha sa ambong ni Tatay. "Agoy," miingon
si Tiya. "Lima ang kasag ni Dodong."

Lisun 32: eb-

ebmamà

mamà

ebmamà

ebmukùmukù

ebayà bayà

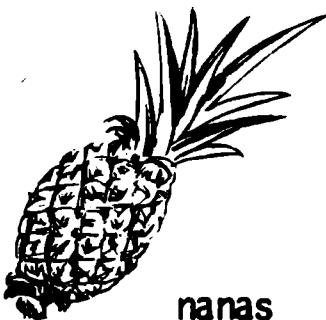
Diyà te baley si Ayà ebmukùmukù su kalu
ke ed-al-al ke kayakaya rin.

Diyà te balungbalung si Amà ebasa su
ed-imeley.

Diyà te ab-ab te kayu si Mama su ed-ayu te
ul-ul. "Uli ka, Mama," ke si Ayà, "su kema
ke duen uled."

Didto sa balay si Tiya nagtikungkong kay morag nagsakit ang iyang tuhod. Tua sa payag si Tatay. Nagbasa kay nagpahuway. Tua sa yungib sa kahoy si Dodong kay nagdula sa murokpurok. "Uli' na, Dodong," miingon si Tiya, "kay tingalig naay halas."

Lisun 33: n

nanas

n	a	n	a
---	---	---	---

a	i	e	u
na	ni	ne	nu
na	ni	nà	nì
una	ini	nanà	benì

"Susiya nu, Mama, ke kali," ke si Inà, "suebuyù si Ayà te kesilà."

"Susiya nu, Mama, ke benì ku ne diyà te siyung su ebuyù ke Ayà nu te benì."

"Susiha, Dodong ang kali," miingon si Nanay, "kay mangayo si Tiya sa kamote." "Susiha, Dodong ang binhi ko nga diha sa silong, kay mangayo si Tiya sa binhi."

Lisun 34: N

si nina	ni	si Nina	
si Nina	Ni	si Ana	
susi	inum	uli	una
susiya nu	inuma nu	iuli nu	iuna nu
beela nu		iuli nu	
inuma nu		iuna nu	
luluna nu		ieles nu	
emina nu		ileveng nu	

Diyà te baley ni Ayà si Bayi su ebuyù te
nanas. "Diyà te liyu ke nanas ku ne meemis," ke
si Ayà. "Kua niyu en."

"Ebuyù key, Ayà, te amas nu su meemis
ke amas."

"Kua niyu en," ke si Ayà.

Tua sa balay ni Tiya si Inday kay nangayo sa pinya. "Tua didto
ang pinya nakong matam-is," miington si Tiya. "Pagkuha na
kamo." "Mangayo kami, Tiya, sa imong tam-is nga amas."
"Pagkuha na kamo," miington si Tiya.

Lisun 35: -k

bakbak

bakbak

bak

ba

ba

bi

be

bu

bak

bik

bek

buk

bak

bik

bek

bakbak

bikbik

bekbek

Diyà te lama ni Ayà si Mama ebaal te
kanal su duen basak. "Engkey ini, Ayà, se
ed-ilak-ilak?" ke si Mama.

"Anak te bakbak, Mama," ke si Ayà.

Tua sa tugkaran ni Tiya si Dodong, nagbuhat sa kanal kay naay
lapok. "Unsa kining naggilak-gilak Tiya," nangotana si Dodong.
"Anak sa baki, Dodong," mitubag si Tiya.

laak

laak
ak
a

a	i	e	u
ak	ik	ek	uk

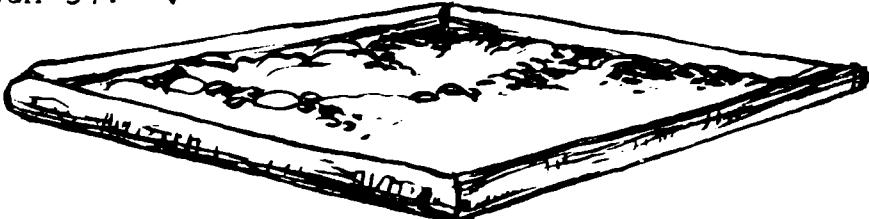
ak	uk
laak	luuk

Duen laak ni Amà su ebaal te layà. Diya
te luuk te lama ke laak. Ebasal si Mama te laak
su kalu ke duen bukbuk.

Diyà te liyu si Kakey su ed-ak-ak te kayu.

Naay lakap ni Tatay kay buhaton nga laya. Naa sa taliwala sa
tugkaran ang lakap. Gipokpok ni Dodong ang lakap kay tingalig
dunay bukbuk. Tua didto si Manoy kay nag-ang-ang sa kahoy.

Lisun 37: v

avu

avu
vu
u

a	i	e	u
va	vi	ve	vu

vu	va
avu	bava

Duen ayam ni Mama ne uval. Diyà te avu ke
uval su layam en.

Ed-eles ke uval diyà te leklek su neeneb
ke avu te evel.

Dunay buhion si Dodong nga unggoy. Tua sa kusina ang unggoy
kay anad na. Nagtago ang unggoy sa suok kay ang kusina napuno
sa aso.

Lisun 38: V

visayan

vi

Visayan

Vi

ya

ye

yu

yan

yen

yun

yan

yun

ayan

ayun

Elin-elin en uvan ke bulvul ni Ayà su lukes
en. Diyà te sibsvayan si Ayà wey ke anak din
ne meama.

Duen sanley ni Ayà ne sibù. Ed-amung si
Mama te ebava te sanley.

Pulos na oban ang buhok ni Tiya kay siya tigulang na. Didto sa
awaaw nga dapit si Tiya ug ang iyang anak nga lalake. Naay mais
ni Tiya nga sibu. Nagtabang si Dodong pagdala sa mais.

kaan

kaan

an

a

a

i

e

u

an

in

en

un

inleveng

in

inleveng

in-insà

in-uli

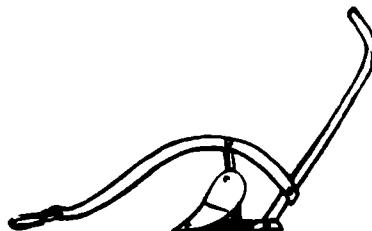
Duen amas ne inleveng ni Ayà diyà te siyung. "Menu, Mama, ke ~~amas~~ ne in-eles ku," ke si Ayà, "kua nu kun?"

"Ini en te baley, Inà?" ke si Mama.

Lilimuen ne anak si Mama.

Naay tundan nga gillubong ni Tiya diha sa silong. "Unsa na, Dodong, ang gitago ku nga tundan," milingon si Tiya? "Kuhaa raw kuno," "Nia na sa balay, Nanay," milingon si Dodong. Mahigugmaon nga anak si Dodong.

Lisun 40: d

dadu

dadu
da
a

a	i	e	u
da	di	de	du

da	di	de	du
dadu	dilà	dema	duma

Edadu ke kenakan. Dekelà ke desen din te edadu. "Diken ka, Inà, te kendidu su nevitil a," ke se kenakan.

"Uya," ke si Inà, "duen en ini."

Nagdaro ang ultawo. Kusgan kaayu siya modaro. "Paglung-ag na, Nanay kay gigutom na ako," matod sa ultawo. "Oo," miingon si Nanay, "nia na dinihi."

Lisun 41: D

diyà te baley Diyà te baley	di	Diken ka. Dadu ka. Duma ka.
--------------------------------	----	-----------------------------------

nekeuma uma	nekeuma nekeuli nekeuna nekekaan
----------------	---

Nekeuma si Mama diyà te baley ni Ayà su ed-amung te edadu. Lelima ke kenakan ne edadu.

Edsendad si Ayà te kesilà dut te kenakan.
"Edadu key en, Ayà, su nekekaan key en," ke se kenakan.

Nakaabut si Dodong sa balay ni Tiya kay magtabang pagdaro. Lima ka mga ultawo ang nagdaro. Naghukad si Tiya sa kamoti para sa mga ultawo. "Magdarao na kami, Tiya, kay nakakaon na kami," matod sa mga ultawo.

Lisun 42: -d

uled

uled

led

le

la

lad

li

lid

le

led

lu

lud

lad
alad

led
uled

lid
kilid

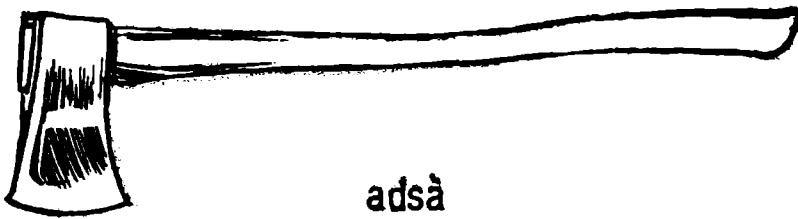
led
suled

Duen uled diyà te dadu. Needisan dà ke
kenakan dut te uled. Midekdek din ke ulu te uled.
Endei ke uled?

"Keniyan iya te dadu, ebedbed," ke se kenakan.

Naay halas diha sa darohan. Hapit na mapaaki ang ultawo sa
halas. Gidukdok niya ang ulo sa halas. Asa dapit ang halas?
"Naa lagi sa darohan, naglambod," matod sa ultawo.

Lisun 43: -a

adsà

adsà
ad
a

a	i	e	u
ad	id	ed	ud

ad	ud	ad	ed	ud
ad-ad	ud-ud	baad	lued	siud

id	id-insà
id-insà	id-alad
	id-una

Ed-amung si Mama diyà te suled din su
ed-alad ke mameama. Id-insà ni Mama ke endei ke
adsà.

"Ed-alad a ini, Amà, " ke si Mama.

"Kenyan te leklek ke adsà, " ke si Amà.

Nagtabang si Dodong sa iyang ig-agaw kay nagkoral ang mga lalaki. Nangotana si Dodong kon hain ang hatsa. "Magkoral ako dinihi, Tatay," miingon si Dodong. "Naa sa suok ang hatsa," matod ni Tatay.

Lisun 44: mid-

mid-anak
anak

una
mid-una

duma
miduma

mid-anak
mid-una
mid-uli
miduma
midadu
midiken

Miduma si Mama te momeama ne midlaras.

Midsandeng din ke uval ne mid-ambak diyà te kayu.

Mid-insà si Mama te, "Endei ki edlaus?"

"Keniyan te divavà, " ke se momeama, "su
ed-angey ki te kayu ne id-alad."

Nag-oban si Dodong sa mga tawong nanglugsong. Nalantawan
niya ang unggoy nga misaka sa kahoy. Nangotana si Dodong.
"Asa ba kita paingon?" "Didto sa ubos," miingon ang mga tawo,
"kay mangoha kita sa kahoy nga ikoral."

Lisun 45: t

tali

tali
ta
a

a	i	e	u
ta	ti	te	tu

ta	ti	te	tu
tali	tikà	tevu	tuvù

"Tuyuka nu, Mama, ke nati su edtabtab te
tevu," ke si Amà.

Midlayas ni Mama ke nati. "Kenà nu leyasa,"
ke si Amà, "su tuyuka nu kayi."

"Uya," ke si Mama.

"Biraha, Dodong, ang nati kay nanabsab sa tubo," matod ni Tatay. Gi-apas ni Dodong ang nati. "Ayaw lagig apasa, biraha lang." "Oo," miingon si Dodong.

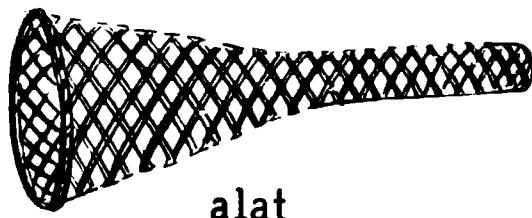
tuyuka nu.	tu	Tavang ka.
Tuyuka nu.	Tu	Tandang ka.

Diyà te taneb ini se teleanak su edtadas te telau. "Tandang ka, Amà, kayi te tadas su kenà a metau ne edtidtu," ke si Kakey.

"Tavang ke en ma imbe, Mama," ke si Amà, "sutibal ke en be miduma kedi."

Tua sa sulod silang mag-anak kay nagtaras sa ilang uma.
"Taronga, Tatay, ang taras kay dili' ko mahibalo pagtarong,"
matod pa ni Manoy. "Tabang na dinihi, Dodong," miingon si
Tatay, "kay nag-oban ka sa ako."

Lisun 47: -t

alat

alat

lat

la

la

li

le

lu

lat

lit

let

lut

kat

kit

ket

akat

ukit

iket

kut

ket

kutkut

ketket

Diya' te tabuan si Mama. Ebitbit te tali su
id-iket te nati.

Diya' te tabuan si Ayà. Ebitbit te alat.
Nesuatsuat si Ayà dut te alat din ne melayat.

Tua sa tabuan si Dodong. Nagbitbit sa pisi kay ihikot sa nati.
Tua sa tabuan si Tiya. Nagbitbit sa alat. Nakagusto si Tiya sa
iyang alat nga taas.

Lisun 48: p

pala

pala
pa
a

a	i	e	u
pa	pi	pe	pu

pa	pi	pe	pu
palu	pitu	peku	putu

Ebaal si Mama te tempipi. "Papan se ebeelan ku," ke si Mama, "su mekepal."

Nekeuli si Amà se mibpedian. Mibpemasa te pala. Nekeuli en dema si Apù se diyà te pedian. Mibpemasa te apù te tapey su edtetepey kun.

Nagbuhat si Dodong sa sakoban. "Tabla ang akong buhaton kay baga," miingon si Dodong. Nakauli si Tatay nga nanabo. Nagpalit siya sa pala. Nakauli na nga uban si Lola nga didto sa merkado. Nagpalit si Lola sa tapay nga iya konong itapay.

Lisun 49: P

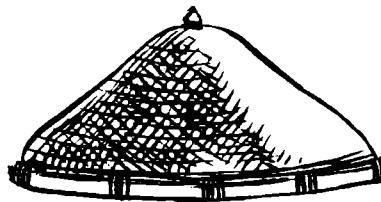
si payi si Payi	pa Pa	si Putù si Payi
pi`pi piopian	puun puunan	eles elesan
<p>piopian ulunan sebunan pidsaan</p>		

Diyà te bangbang si Ayà. Ebpiopian din ke puyutan ni Payi wey bukus te ulunan dan.

"Pulungan ku pa te edsabun ini," ke si Ayà.

Tua sa sapa si Tiya. Nanlaba siya sa doyanan ni Tata ug punda sa ilang unlan. "Utrohon ko pa pagsabon kini," matod ni Tiya.

Lisun 50: -p

sayap

sayap
yap
ya

ya
yap

ye
yep

yu
yup

yap
sayap

yep
sayep

yup
suyup

Mid-avat si Mama te sanley su ebpesaan din su
apey mekepemasa te sayap wey pumada.

Ed-avat si Amà diyà te kamet su apey
mekesapsap si Inà. Epat ne sakù se in-una ni
Amà su ibpesapsap ki Inà.

Nagsanggi si Dodong sa mais kay aron iyang ibaligya ug aron siya makapalit sa kalo ug pamada. Nagsanggi si Tatay didto sa sakom aron makalubo si Nanay. Upat ka sako ang giuna ni Tatay aron malubo ni Nanay.

Lisun 51: -an

pali nepelian	lipat nelipatan
------------------	--------------------

nepelian
nelipatan
neulian
neumaan

Nepelian si Payi te bulù. Ed-al-al ke pali
din.

Neulaan ke ed-inumen ni Payi. "Meunauna ke
ma, iya, Mama," ke si Ayà. "Neamin-amin ke
ed-inumen ni Payi."

Nasamad si Tata sa sundang. Nagsakit ang samad niya. Nayabo
ang ilimnon ni Tata. "Mag-una-una ka man god, Dodong,"
matod ni Tiya. "Nahurot ang ilimnon ni Tata."

Lisun 52: ng

ngipen
ngi
i

a	i	e	u
nga	ngi	nge	ngu

nga	ngi	nge	ngu
banga	ngingi	senge	ngues

Ebpenganup si Amà diyà te ketelunan.

Edsengungu en ke asu ni Amà. "Duen bavuy," ke si Amà, "su edsengungu ke asu."

Melayat ke ungal dut te bavuy ugaid ne mevisa
ke ngipen dut te asu ni Amà.

Nangayam si Tatay didto sa lasang. Nag-usig na ang iro ni Tatay. "Naay baboy," matod ni Tatay "kay nasimhotan sa iro." Taas ang tango sa baboy apan malala ang ngipon sa iro ni Tatay.

Lisun 53: Ng

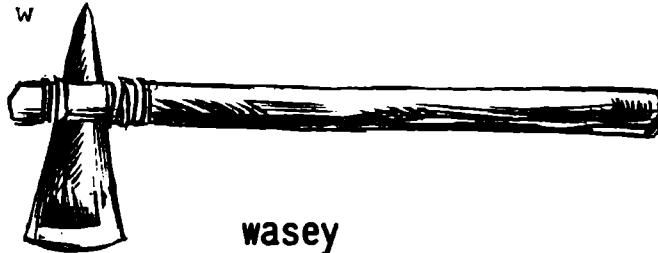
ngipen Ngipen	ngi Ngi	Ngesnges te asu. Ngingi te asu.
sanley senleyanan		senleyanan buvunganan

Senge buvunganan en se imbayà ni Mama wey si Amà. Ebpenganup si Mama. Edsengungu te belungù ke asu ni Amà diyà te senge buvunganan.

Duen beneng kelung wey sundang te apù nu?
"Uya," ke si Mama, "bantang ne duen kelung
wey sundang ni Apù."

Miagi si Dodong ug si Tatay sa usa ka bukid. Nangayam si Dodong. Nag-usig sa tabili ang iro ni Tatay sa laing bukid. "Duna ba kahay kalasag ug espada si Lolo mo?" "Oo," matod ni Dodong, "tinuod dunay kalasag ug espada si Lolo."

Lisun 54: w

wasey

wasey

wa

a

a
wa

i
wi

e
we

wa wi
lawa lawi

Eweta nu, Mama, ke wasey ku, su diyà te
levut te tebuwà.

"Warà bes kayi, Amà, ke wasey," ke si Mama.

"Kalu ke mid-awet te batà."

"Dad-a, Dodong, ang akong hatsa nga tua sa puno-an sa
lanzones." "Wala man lagi dinihi, Tatay, ang hatsa," miingon si
Dodong. "Tingalig gidala sa bata."

si welu	we	Welwela nu ke kayu.
si Welu	We	Wekisan nu ke apuy.

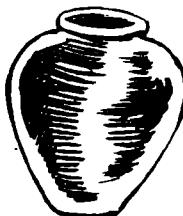
Diyà te ketelunan si Apù. Ebidtew te tuvu. Midwadwad ni Apù ke tuvu su migkawelkawai en diyà te lewaan. "Kuwa kew, Mama, amung," ke si Apù. "Edwadwad kiyu," ke si Apù.

"Kenà key, Apù, su duen wangey an," ke se menge batà.

"Na, awà kew tumù, " ke si Apù, "su egkeawet kew dut te wangey."

Tua sa lasang si Lolo. Namutol sa oway. Gibira ni Lolo ang oway nga mikampat sa tumoy sa kahoy. "Pangoха na Dodong, Tabang," matod ni Lolo. "Birahon nato," matod ni Lolo. "Dili' ta, Lolo, kay daghan tunok diha," miingon ang mga bata. "Na, maayong mamahawa kamo kay makaw-itan kamo sa mga tunok," mlingon si Lolo.

Lisun 56: -w

kelalew

kelalew
lew
le

le
lew

ke
kew

se
sew

te
tew

lew
sulew

sew
sasew

tew
etew

new
enew

Ed-inum si Inà diyà te kelalew su meadsil.
Mid-andal ni Inà si Mama te, "Pantew ka, Mama,
diyà te senleyanan," ke si Inà. "Maa ke
nesasew ke menge uwak diyà te deduwanan? Kema ke
dutun dan en te sanley ta ne bulew."

Milinum si Nanay diha sa banga kay bugnaw. Naggugo si Nanay
kang Dodong nga nag-ingon, "Lantawa ang kamaisan, nganong
nag-agpas man ang mga uwak sa darohan. Tingalig tua sa atong
mais nga pilit."

gakit

gakit
ga
a

a	i	e	u
ga	gi	ge	gu

ga	ge	gu
gaga	gevu	guna

Diyà te gakit si Mama wey si Anggam. "Gawed ka, Mama, kayi te gakit," ke si Anggam.

"Egawed a," ke si Mama.

"Gapu ini, Mama. Gawed ka," ke si Anggam.

"Uya," ke si Mama.

"Gebgevasan en ini, Mama," ke si Anggam,
"egaun ki en."

Tua sa gakit si Dodong ug si Tiyo. "Hawid lagi, Dodong dinihi sa gakit," miington si Tiyo. "Manghawid ako," matod ni Dodong. "Gapnod kini, Dodong, Panghawid," miington si Tiyo. "Oo," mitubag si Dodong. "Nakafunggo na kini, Dodong, manganaug na kita," miington si Tiyo.

Lisun 58: G

gelingan Gelingan	ge Ge	Gawed ke en. Gaun kiyu en.
----------------------	----------	-------------------------------

andek egkeandek	egkeandek egketau egkevitil egkekaa
--------------------	--

Mid-andal ni Ayà si Mama. "Galing ka, Mama, diyà te gelingan te Ayà nu. Kayi ka bayà te gevà te Anggam nu su pemantek ka."

"Uya," ke si Mama.

"Gaangaan kew imbe, Mama, ulì, " ke si Ayà, "su egkevitil ke apù nu."

Nagsugo si Tiya kang Dodong. "Paggaling, Dodong, didto sa galingan sa imong Tiya. Dinha ka muagi sa sakum ni Tiyo mo aron manlaktod ka." "Oo," miington si Dodong. "Agpas baya kamog uli, Dodong," miington si Tiya, "kay gigutom na si Lolo mo."

salag

salag
lag
la

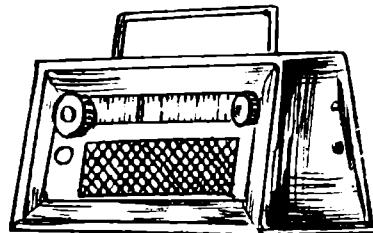
la	li	le	lu
lag	lig	leg	lug

lag	lig	leg	lug
lalag	kemalig	aleg	ulug

Edtutuked si Apù te bangkew su edlauglaug su ebpemengà te salag te tinggew su ebuyù ke apù din. Diyà sikandin te wayig edsewsew su nekita rin ke salag te tinggew. Taman din te awak ke wayig. "Kenà mevavew ini," ke si Apù. "Edsewsew ad lavew su dutun ke salag te dipag."

Nagsungkod si Lolo sa bangkaw nga naglakaw-lakaw pagpangita sa salag sa karowakwak nga gipangayo sa iyang apohan. Didto siya motabok sa tubig kay nakakita siya sa salag sa karowakwak. Kutob sa iyang hawak ang tubig. "Dili' kini mabaw," miingon si Lolo. "Motabok lang ako kay tua ang salag sa tabok."

Lisun 60: r

radyu

radyu
rad
ra

a	i	e	u
ra	ri	re	ru

ra	ri	ru
Ura	ari	uru

Duen radyu ni Bayi, ugaid ne warà beteriya rin. Warà dema rahing din ke radyu. "Ebpemasa e pà te beteriya su apey ebpekedsuwara ke radyu ku," ke si Bayi.

Dunay radyo si Inday, apan walay iyang bateriya. Wala say tingog ang radyo. "Mopalit pa akog bateriya aron motingog ang akong radyo," matod ni Inday.

Lisun 61: R

radyu Radyu	ra Ra	Radyu te meritan. Revan te meritan. Rintì te meritan.
----------------	----------	---

deisek dereisek	dereisek derekelà derayi
--------------------	--------------------------------

Merakel se gelevek ni Ayà. "Arus perem ne edrambing kew en te gelevek kayi te baley," ke si Ayà. "Derekelà kew en ura ne etew. Warà iru niyu kedi," ke si Ayà.

Daghan ang trabaho ni Tiya. "Labing maayo kon magtinabangay kita sa trabaho sa balay," milngon si Tiya. "Dagku na kamo nga mga tawo, wala kamoy kaloooy kanako," matod ni Tiya.

Lisun 62: h

ehani

ehani

ha

a

a

i

e

u

ha

hi

he

hu

ha

hi

he

hu

raha

ruhi

ehleran

ruhu

Migkahi si Inà te, "Bayi, ed-ehani ki.

Ehani ka imbe, Bayi. Kenà ibpehadgad ke pehul,"
ke si Inà.

"Uya," ke se raha. "Ed-ehani e ma iya ini
huntaani."

Miingon si Nanay kang Inday, "Mag-ani kita, mag-ani lagi ka.
Inday. Dili maayong magtinapulan," matoñ ni Nanay. "Oo,
miingon ang dalaga. "Mag-ani lagi bitaw ako dinihi."

Lisun 63: H

hedù	he	Hedù
Hedù	He	Hane

peke	pen	peng
pekelalag	penduen	pengkayi
pekevehey	penehana	perganup

Ke Petemanan ne Penduan

Hane, egkerandung en te kemetayen ini se amey te enem ne telteleari ne memeama.

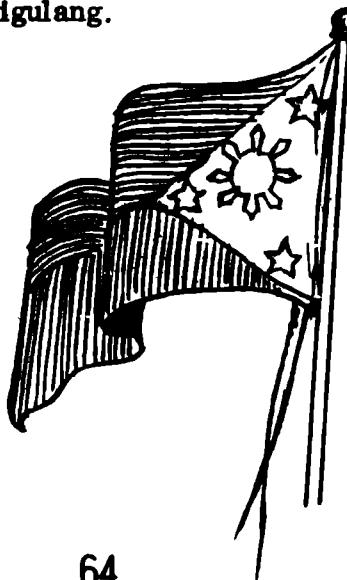
"Mama," ke se lukes, "edsuhù e på te petemanan dà kenikew. Ibehey nu kedi ayan se peyupas," ke se ederaru. "Ini en, Amà, ke peyupas," ke se anak din. "Tibpua nu ini sa sengewaru ne tikerang, Mama," ke sikandin.

Midtibpù dut te anak din ne melemu nevenar ne

netibpu. "Na, Mama, ini kun langun se tibpua nu," ke sikandin maa. Midtimbel dut te anak din te ebadti ne warà din megaga. "Ini, Mama, se igkahì ku keniyu te enem ne telteleari. Uyun-uyun kew. Seveka kew su ed-ewaan ku en sikiyu te kenà ad ed-uli," ke se lukes.

Nag-ungaw sa kamatayon kining amahan sa unom ka magsuong lalaki.

"Dodong," matod sa tigulang, "mao kini ang akong katapusang pahimagno kaninyo. Ianhi na kanang silhig." matod sa masakiton. "Nia na, Tatay, ang silhig," miingon ang iyang anak. "Balia kining usa ka tikog, Dodong," miingon siya kaniya. Gibali sa iyang anak ug sayon ra kaayo niyang nabali. "Na, Dodong, balia ra kuno kining tanan," miingon siya kaniya. Gitigum sa anak ang silhig ug gibali niya apan wala siya makahimo. "Kini, Dodong, ang igaingon ko kaninyong unom ka magsuon. Paghiusa kamo kay pagabiyaan ko na kamo ug dili na ako makabalik," miingon ang tigulang.

Lisun Sari: pen-, peng-, peke-.

Ke Makut Wey ke Tepuri

"Ebpendedei ke la ini, Leyuk, se ebpemava te sakù?" ke se tepuri. "Ebpumpunen dey ini se keuyahan, su penehana rey ke edrengreng," ke se makut.

"Maa, keenu edrengreng, Leyuk?" ke se tepuri. "Warà ta keukuli ke keenu, ugaid ne misan medrengreng ne raan en ne egkepenehana," ke se makut. "Tahù ka rema, Leyuk, te keuyahan nu su kema ke mehaan edrengreng." "A, wey ad mulà su egkuya key pà te menge ruma ku wey egkepehulan a ini, wey ikeduwa rin ne meuhet pà buwa edrengreng," ke se tepuri.

Wey mebpengengawak ini se tepuri ne ebantey kayi te makut ne edaut te keuyahan dan. Ed-engit-engit dà mulà ke tepuri dut te menge makut.

Meapun dà ne midadsang en se merehes ne uran taman te pitu ne gewii. Pehaney ne mehalew pà ke tepuri, netaman ne merungkug en su egkevitil en imbe.

"Iyan kedi se ebuyù a te egkekaan ku diyà te ki Leyuk ne makut," ke se tepuri. "Behayi e pà uvag te egkekaan ku su edrengreng utew ini. Neamin ke keuyanan ku su neuhet en ini se rengreng," ke se tepuri.

"Kenà key ebpekevehey su ereg dey rà dema," ke se makut. "Tembù migkahi ku te ebpenehenaan tew ke rengreng su warà ta keukuli. Ugaid ne ed-engit ke rà ma wey nepehulan ka," ke se makut. Warà mekelalag ke tepuri su benar ke nerineg din.

Ang Lamigas ug Dulon

Asa ka paingon, Migo, nga nagdala ka man sa sako," miingon ang dulon? Manigum ako sa pangabuhi, kay iandam sa tingulan," miingon ang lamigas. "Kay, kanus-a man ang tingulan, Migo," nangotana ang dulon? "Wala nato hibaloi kon anus-a, apan hapit na ang tingulan busa maayong mangandam," matod sa lamigas. Prgbutang usab ug imong pangabuhi, Migo, kay tingali duol na ang tingulan." "A, dili ako lagi kay maglumba pa kami sa akong mga kauban ug gitapulan pa ako, ug ikaduha dugay pa man usab tingali ang tingulan," matod sa dulon. Nanighawak ang dulon nga nagbantay sa lamigas nga naghakot sa pangabuhi nila. Mikatawa lang hinuon ang dulon sa mga lamigas. Sa pagkahapon pa lang misugod na pag-ulang kutob sa pito ka adlaw. Primiro malipayon pa ang dulon, apan sa ka ulahian nasubo na kay gigutom na siya. "Tingali mangayo ako sa akong pagkaon didto sa akong amigo nga lamigas," miingon ang dulon. "Tagai ra ako sa gamayng makaon kay tingulan na gyud kini. Nahurot na nako ang akong pagkaon kay dugay na man kining tingulan," matod sa dulon. "Dili mi makahatag kay igo lang usab kini kanamo," miingon ang lamigas. Busa giingnan ta ikaw sa pagandam kay wala ta hibaloi ang tig-ulang. Ugaling kay nagkatawa ka man lang ug nagtinapulan, " matod sa lamigas. Wala makatingog ang dulon kay husto man ang iyang nadungog.

Lisun 65: e wey o

MAYO

5	6	7	8	9	10	11
12	13	14	15	16	17	18
19	20	21	22	23	24	25
26	27	28	29	30	31	

ENERO

7	8	9	10	11	12	13
14	15	16	17	18	19	20
21	22	23	24	25	26	27
28	29	30	31			

Mayo
yo
o

Enero
E

Ini se o ne wara' kayi te Menuvu' ugaid ne
riyà te kinehiyen te Tagalog ne ruen surat tè o
ne negidsan ke raheng din dut te u kayi te Menuvu'.

o	yo	to	ro	no
u	yu	tu	tu	nu

Abogado	Bukidnon	Mayo
Agusto	Davao	Osamis

Embiya e su iring te rudsuan te evel ne
negidsan ke Menuvu' dut te kinehiyen te Mehindanao.
Ugaid ke kinehiyen te Cebuano wey Tagalog ne riyà
ebpekeruyud te kinehiyan te Ketsilà, ne ke raheng
te e riyà te kandan ne merani te i te Menuvu'.
Besaa niyu ke e riyà te kinehiyan dan ne merani
te i kayi te Menuvu'.

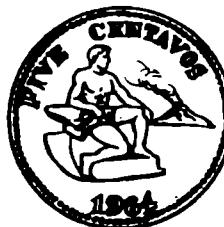
e	te	pe	le	ne
i	ti	pi	li	ni

Mateo
Pedro

Ester
Erlinda

Edita
Daniel

Lisun 66: c

cinco centavos

Ini se c ne warà kayi te kinehiyan te Menuvu, ugaid ne egkekita ma kayi te menge ngaran te inged, menge ngaran te etew, wey piya engkey ne ngaran te ebpmesaan ta riyà te pedian. Embiya ebpeketundug ke e etawa ke i kayi te c ne iring te s ke raheng dut te c.

centavos
cen
ce

i	e
ci	ce
si	si

ce	ci
Cebu	municipal

Cebuano

Cebu

centavos

municipal

cinco
co
o

Ugaid ne embiya ebpeketundug ke a, o, etawa u kayi te c ne senge bias ke raheng din su iring te k ke raheng dut te c.

o	a	u
co	ca	cu
ko	ka	ku

Car	Co	ca
Carmen	Cotabato	Ilocano

Botica Doctor Cinco

Ini rema se g ne egkekita kayi te menge ngaran te etew, wey menge ngaran te inged, su impengingaran te Ketsilà, ne ke raheng din ne iring te k.

Ugaid ne ini se g ne tatap ne ebpeketundug te u ne warà raheng din, su iyan dà ruen raheng din ne ke e etawa i ne edtundug ketà te u.

que	qui
ki	ki

Quezon

Quirino

Lisun 68: f, z, j

Iai se f ne kenà egkekita kayi te Minenuvù
ne surat, ugaid ne egkekita kayi te menge
ngaran te etew.

i	e
fi	fe

Felisa
Felipe

Filemon
Filina

Frank
Fabian

Ini rema se z ne warà kayi te Minenuvù
ne surat, ugaid ne egkekita kayi te menge
ngaran te etew wey inged.

a	u
za	zu

Zamboanga
Rizal

Zacharias
Zosimo

Bazaar
Luzon

Ini rema se j ne warà kayi te Minenuvù
ne surat, ugaid ne egkekita kayi te menge
ngaran te vulan, menge ngaran te etew wey
inged, wey ke ngaran te ebpmesaan tew diyà
te pedian. Ne deruwa se raheng din, su ruen
j ne iring te h se raheng din, ne ruen j ne
iring te dy se raheng din.

a	o
ja	jo
dya	dyo

a	o
ja	jo
ha	ho

June

Jolo

January

John

July

Jacob

Lisun 69: Na, ebesaan tew ini se guhud ne kinehiyan te Tagalog.

SINO ANG ATING MGA NINUNO
SAAN TAYO NAGMULA?

Kalagayan: Sa bahay ni Mang Ambo. Nasa salas ang mag-anak. Pinag-uusapan nila ang palatuntunang ginanap sa Araw ng Barangay. Natutulog si Bebot sa sopa.

Mang Ambo: Maganda ang sinabi ni Gobernador. Mahusay siyang magsalita. Isang bansa... Isang Wika... Pilipino tayo...

Fidel: Talaga naman. Ako ay Pilipino. Kayo ay Pilipino rin. Tayong lahat ay Pilipino.

- Perla:** Nalito ako kangina. Biro mo may Bisaya, may Ilokano, Tagalog, Bikolano... Kayrami palang iba-ibang tao rito sa atin. Paano sila magkakaintindihan? Magkasundu-sundo kaya sila?
- Fidel:** Hindi lang iyan. May Muslim, Waray at marami pa. Biro mo, may 86 daw tayong iba-ibang wikain sa bansa.
- Mang Ambo:** Isang katangian iyan ng ating bansa na dapat natting ipagmalaki. Maraming wikain tayo, pero may iisa tayong wika, Pilipino. Dapat naman, sapagkat iisa ang ating bansa. Nagkakaisa naman tayo, hindi ba?

GLOSSARY

Manobo	Pilipino	English
a	ako	I
aasa	kudkurin	to grate
ab-ab	sunugin	to burn
aba!	aba!	expression of surprise
adsa	palakol	axe
ak-ak	tabtaban ang kahoy	to cut chinks out of wood
alad	bakuran	to fence
alat	halang upang hindi makalukso ang isda	fish weir
al-al	tumibok o pumintig	to throb
ama	ama	father
amas	latundan	type of banana
ambak	umakyat	to climb
ambung	bilao o bakol	fish basket
amey	tatay	father
ami	hawakan o kunin	to take with hand
amin-amin	ubusin	to consume
amung	tulungan o tumulong	to help
an	diyan	there
anak	anak	offspring
andal	magutos o útusan	to command
andek	matakot	to fear
andew	araw	sun, day
angey	kaunin	to fetch
anggam	tiyo	uncle
apey	upang o ng sa gayon	so that
apu	ninuno, apo	grandparent, grandchild
arus	tumpak, nararapat	proper
asà	kudkuran	grater
asu	aso	dog
avat	anihin ang mais	to harvest corn
avu	sigaan o pausukan	fireplace
awa	alisin	to remove
awak	baywang	waist

Manobo	Pilipino	English
awet	ihatid	deliver
ayan/an	doon	there (far)
ayà	tiya	aunt
ayam	alagang hayop	domesticated animal
ayu	tuksuhin	to tease
baai	gumawa	to make
babeba	naku!	expression of surprise
bakbak	palaka	frog
badti	hatiin sa dalawa	break
baley	bahay	house
balu	biyuda, biyodo	widow, widower
balung-balung	pansamantalang tirahan o barung-barong	temporary dormitory
bantang	sigruado	surely
bantey	bantayan	to watch
bangkew	sibat	spear
bangbang	sapa o batis	small pool of water
basal	tugtugin	to ring
basung	malaking lalagyan ng bigas	large bark container for rice
basa	bumasa	to read
basak	putik	mud
batà	bata	child
baul	maleta	wooden chest
bayà	paraanin	to pass through
bayi	kapatid na babae	sister
bavuy	baboy	pig
bava	pasanin sa likod	to carry on the back
bedbed	ipuluput o pumulupot	to coil
behey	bigay	to give
belai	kabalae	co-in-laws
belungù	butiki o bubuli	field lizard
belusù	pulseras	bracelet
benar	totoo	true
beneng	maaaring	probably
benì	binhi ng mais o palay	seed corn or rice

Manobo	Pilipino	English
bes	sa katunayan	indeed
beteriya	batirya	battery
bitbit	bitbitin	to carry by the handle
bituen	bituin	star
bitil	gutom	hunger
nevitił	nagugutom	hungry
buaya	buwaya	alligator
bubu	patibong unggoy	monkey trap
buel	tuhod	knee
bukbuk	wisikan o diligan	to sprinkle
bukus	talian	to bind
bula	bola	ball
bulew	uring madaling gumulang	early maturing variety
bulù	itak	bole
bulvul	buhok	hair
buyù	ipakiusap	to beg for
buu	bubu	
buvunganan	bundok	mountain
ka	ikaw	you (focus) singular
kaan	kumain	to eat
kakey	diko o kuya	older sibling
kahi	sabihin	to say
kali		digging stick
kalu	kaipala o marahil	perhaps
komet	kaingin	a swidden
kanal	kanal	ditch
kawalkawal	nakakabit	connected, as a vine to tree by tubers
kayakaya	sapin sa tuhod	the knee cap
kayi	dito	here (near)
kayu	kahoy	tree, wood
kela	kaipala	perhaps
kelalew	palayok	clay pot
kelung	ikubli	shield
kema	maaaring	probably
kematayan	kamatayan	death
kemkem	hawakan	to hold in hand
kenà	hindì	not
kenakan	binata	bachelor

Manobo	Pilipino.	English
kendidu	lutuang palayok	cooking pot
kenikew	ikaw	2nd person sing. pronoun
keniyán	diyan	there (far from speaker)
keniyà	doon	there (far from speaker)
kesili	igat	eel
kesila	kamote	sweet potato
ketelunan	gubat	forest
keuyahan	pagkain	food
kew	kayo	you (focus) plural
key	tayo	we (focus) exclusive
keyumang	hipon	shrimp
ki	kita	we (focus) inclusive
kita	tanawin o tumanaw	to see
kiyug	nasain o ibigin	to will
kua	kunin	to get
kun	masiyahan	please
kun	sinasabi nila	they say (quotative)
kunaan	pinagkamalan o inakala	to mistakenly think
kuya	makipagkarera	to race
kutkut	kamutin	to scratch
kuwa	kunin, (umalis), aalis	to leave
dà	lamang	only
dadsang	bumagsak sa lupa	to hit suddenly on ground
dadu	mag-araro	to plow
dahing	umugong o tarukin	to sound
dalan	tugaygayán	trail
dan	sila	3rd person plural pronoun
daut	mag-uwi ng pagkain sa bahay	to bring food home
dekdek	pukpukin	to hammer
dekelà	malaki	big
deduwana	inararong bukid	plowed field

Manobo	Pilipino	English
deisek	maliit	small
derepa	pook tirahan	inhabited land
desen	lakas	strength
diken	paghahanda sa pagluluto	to put on to cook
din	siya	3rd person singular pronoun
dipag	kabilag gilid ng sapa	other side of a stream
divava	ibabang ilog	downstream
divavow	itaas	above
diyà	doon	there (far)
duen	mayroon	there is
duma	kasama	companion
dutun/dut	doon	there
ed-	mag	present tense, prefix
edis	muntik ng magkaroon ng sakuna	a near mishap
ehani	anihin	to harvest
eles	itago	to hide
elin	lahat, kasama na	all, including
emey	kanin	cooked rice
en	ngayon	now
endei	nasaan	where
enem	anim	six
cngkey	ano?	what
ngit	tumawa	to laugh
ereg	sapat na	enough
evel	usok	smoke
gaangaan	nagmamadali	hurriedly
gaga	upang	to be able
gadgad	hakutin ang pinutol ng kahoy	to haul cut trees
gakit	balsa	raft
galing	gilingin	to grind
galingan	kiskisan	rice mill
gapu	mga trosong nagkahalang- halang sa ilog	log jam in a stream
gaun	umahon sa tubig	to get out of water

Manobo	Pilipino	English
gawed gebbevesan	maunawaan tabing ilog, pampang	to grasp shore, bank
gelevek gevà	gumawa kaingan	work newly cleared swidden
gewii guna guntaani	araw kailan ngayon	day when today, now
ikeduwa iket	ikalawa	secondly
ila	talian	to tie
ilak-ilak	pekas	freckle
iling	kumislap	to sparkle
	siyasatin o pagsusulit	to examine
ilu	lason	poison
ima	pagnasaan	to covet
imbe	sa katunayan	indeed
imeley	magpahinga	to rest
inà	ina	mother
ini	ito, dito	this, here
insà	itanong	to ask
inum	uminom o iinom	to drink
itik	itik	duck
iya	talaga	really
laak	uri ng kawayan	type of bamboo
labu	kalabasa	type of squash
laing	abaka	abaca
lama	bakuran o paligid ng bahay	yard around house
langun	lahat	all
laras	pababang ilog	downstream
laus	ipagpatuloy	to continue, proceed
laug laug	gumala	wander
lavew	lumampas o sumobra	to exceed
lawa	katawan	body
layà	tukil	bamboo water container
layam	paamuin	tame
layang	lumipad	to fly
layas	hinabol	to chase

Manobo	Pilipino	English
ledawan	sagisag, estatwa	emblem, statut
leklek	kanto	corner
lelima	lima	five
leveng	ibaon, ilibing	to bury
levut	pinakapuno ng kahoy	base of a tree
leyuk	kaibigan	friend
lilimuen	mapagmahal	loving
liyu	sa kabila o sa dako pa roon	beyond
lukes	matanda	old person
lù lù	maghugas ng kamay	to wash hands
luuk	sa kalagitnaan ng isang lugar	middle of an area
luya	luya	ginger
luluya		
ma	kaipala	indeed
maa	bakit	why
maambe	bakit	why
makut	langgam	ant
mama	kapatiid	brother
malung	damit na hugis, pabilog, kumot	tubular garment, blanket
manuk	sisiw o manok	chicken
maya	maya	rice bird
meadsil	malamig	cold
neama	lalaki	man
meana	kahulugan	meaning
meapun	hapon	afternoon
meegkes	mahalaga	significant
meemis	matamis	sweet
megadung	matingkad na asul o bughaw	dark blue
mehalew	masaya	joyful
mehinged	mga tao	inhabitants
meilem	luntian	green
meképal	makapal	thick
melayat	nahaba	long
melemu	madali	easy
menu	papaano ba iyon	how about
menge	maramihan	plural
meputi	puti	white
merakel	marami	many
merehes	mabisa	forceful
meriha	pula	red

Manobo	Pilipino	English
meritan	babae	woman
meuhet	matagal na panahon	long time
mevavew	mababaw	shallow
mevisa	nakalalason	poisonous
meyterù	guro	teacher
misan	kahit na	even though
mukù mukù	yumuko	to crouch
mulà	bahaging	particle
	nagsasaad ng pagtanggi	expressing opposition
mumu	muno sa pisngi	crumbs on face
nanas	pinya	pineapple
nati	bulo	calf
niyu	inyo	second person plural pronoun
ngipen	ngipin	teeth
pala	pala	shovel
pali	sugat	wound
pandi	watawat	flag
panlew	isang uri ng kahoy	a type of a small tree
papan	sumakay o mangasera	board
pantag	batay sa o ayon sa	in line with
payi	palayaw sa kapatid	sister
	na babae	
pedian	palengke o talipapa	market
pehaney	nuong una	at first
pehul	katamaran	laziness
pemasa	bumili	to buy
pemengà	hanapin	to search
penduan	magutos	to command
penehana	maghanda	to prepare
penurù	magturo	to teach
pengadi	mag-arial	to study
penganup	mangaso o manghanap ng baboy	to hunt pigs
pengati	maghanap ng mailap na tandang	to hunt wild cocks
pengemuney	mag-ari	to own
pengengawak	ilagay ang kamay sa baywang	to put hands on waist

Manobo	Pilipino	English
perem	sana	particle expressing hope
pesaan	ipagbili	to sell
petemanan	wakas o katapusan	final
peyupas	walis na tinting	broom of coconut frond stems
pinedulan	kabi-kabila	side by side
piopian	labahan o londri	laundry
pitu	pito	seven
pulungan	gawain	activity
pumada	pamada	pomade
pumpunan	ipunin	to gather something together
puyutan	duyan	baby hammock
radyu	radyo	radio
raha	dalaga	unmarried woman
rahing	ugong	sound
rambing	sumali sa	to participate in
randung		on the verge of
rengreng	umuulan	drizzling rain
rungkug	malungkot	to be sad
sabun	sabon	soap
sakeb	takip o panakip	lid
saku	sako	sack
sahad	dumaan	to pass by
salag	pugad	nest
san	mga tira	left over
sandeng	tumanaw sa isang bagay sa malayo	to look at something in the distance
sanley	mais	corn
sapsap	sapsap	to cut from cob
sasew	mabilis	fast
saya	palda	skirt
sayap	sombrero	hat
selual	pantalon	trousers
sendad	maghanda ng lugar para sa pagkain	to set places for eating
senleyanan	maisan	cornfield
sengewaru	isang hakbang	one step
sengungu	umungol	to growl
seruwang	banyaga	foreigner

Manobo	Pilipino	English
seveka	isa	one
sewsew	magtampisaw sa tubig	to wade through water
sibsivayan	malungkot na lugar	lonely place
sibū	mais na matigas	type of hard corn
sikandin	siya	3rd person sing. pronoun
sikiyu	kayo	2nd person plural pronoun
sising	singsing	ring
siyung	silong	area under the house
suatsuat	naisin	to desire
sukub	salakab	fish trap
suhū	magpadala ng mensahero	to send a messenger
sulam	magburda	to embroider
suled	kamaganak	relative
suley	tukuran ang isang bagay	to prop something
suli	gabi	taro plant
sulu	kuko	fingernails
sulū	sulo	torch or light
sundang	sibat	sword
susi	siyasatin	investigate
susū	suso	mollusk
suwara	tinig	voice
tabtab	magpastol	to graze
tabu	talipapa	archaic word for market
tali	lubid	rope
taman	hanggahan or hangga	extent, limit
tambak	ibunton	piled up
tapey		yeast for making rice wine
tau	malaman kung papaano	to know how
tebuwà	lansones	lansones
teleari	kapatid	siblings
tempipi	baina	scabbard
tetelu	tatlo	three
tevu	tubo	sugar cane

Manobo	Pilipino	English
tibpu	hatiin sa dalawa	to break in two
timbel	lumabis	overdo
tinggew	uri ng ibon	type of bird
tuen	malaman ang isang bagay	to know something
tumu	ginusto o pinili	best choice
tutuked	tumamit ng isang tungkod	to use a walking stick
tuus	wakas, katapusan	final
tuvu	tumubo at lumaki	to sprout and grow
ubpa	tumira	to dwell
ukul	suwerte	luck
ugaid	ngunit	however
ula	naligwak	to spill
uled	ahas	snake
uli	umuwi o nagbalik sa bahay	to return home
ulu	ulo	head
ulunan	unan	pillow
ul-ul	uri ng ibon	a kind of bird
-uma	dumating,	to arrive
una	una	first
ungal	pangil ng isang bulugang baboy	the tusk of a boar pig
uran	ulan	rain
usa	karne	meat
uvag	bahagi ng pagkukunwari	particle indicating pretense
uwal	tsonggo o unggoy	monkey
uvan	maputing buhok	grey hair
uwak	uwak	crow
uya	opo	yes
uyang	bayaw	a man's brother-in-law
uyun-uyun	pagkasunduan	to agree
wadwad	hilahing paibaba	to pull down
waney	tinik	thorns
wasey	pájakol	axe
warà	waal, hindi	none, not
wayig	tubig	water
yayung	pananing ng dalawang tao sa pamamagitan ng pinga	to carry between two men on a pole